

Alternatív élménypedagógia

Már az ókori görögök is – szól a hangzatos bevezető előszeretettel, az eredetmítoszt teremteni igyekvők gondolatsorában. A mozgásos, cselekvésen alapuló fejlesztő tevékenység vizsgálata kapcsán felleltem Arisztotelész tételmondatát, miszerint: „*Semmi sem rombolja annyira az ember testét, mint a tartós tétlenség.*” És persze „ép testben, ép lélek”.

Juvenalis római költő megjósolta, hogy Róma bukását polgárainak erkölcsi hanyatlása fogja okozni. Neki szokták tulajdonítani az általában pontatlanul idézett előbbi mondást. Juvenalis azonban másképp fogalmazott: „*Imádkozzunk azért, hogy ép lélek legyen ép testben!*” A költő tehát aggodását fejezte ki a rómaiak életvitelének romlása, természetellenessé válása miatt. Ahogy már ismerjük, hogy az önmagát beteljesítő jóslat megtette áldásos hatását: a római birodalom bukása borítékolható volt. De a test és lélek harmóniája később megjelenik a tapasztalati tanulással való rokonítás kapcsán is.

Minden kornak megvannak a maguk kihívásai és az arra adandó válaszok nagyon heterogének lehetnek. Ahogy ma a nevelés különböző szinterein fellelhető anomáliák miatt is komoly problémák adódnak. Intő jel, hogy ma már nem csak a szűken vett szakma foglalkozik az üggyel. A probléma beköltözött mindennapjainkba, naponta szembesülnek vele a laikusok is.

A család, a klasszikus értelemben vett iskolai nevelés nem képes a kihívásoknak megfelelni, elvárható szinten adekvát válaszokat adni. „Egykor azt tanultam, hogy átlagosan tizenötévenként kell a tanároknak „újratulniuk” diákjaikat. Most ott tartunk, hogy ebben a felgyorsult világban szinte két évente újabb kihívásokkal szembesülünk. Egyre több a hiperaktív, magatartászavaros gyerek, a „szülők pedig egyre türelmetlenebbek, nem bírnak a saját utódjukkal sem” (egy pedagógus). Egyfajta nevelési válság jellemzi nemcsak a magyar, hanem egész Kelet-Európa társadalmát. „Az amerikai iskolák diákjai, bár tudásuk ezt nem indokolja, mégis sokkal magabiztosabban és életrevalóbban kerülnek ki a padból, mint magyar kortársaik. A tengerentúlon ugyanis nagyobb hangsúlyt kap a személyiségfejlesztés, mint a tudásanyag sulykolása”. (egy pedagógus)

Ebben a helyzetben felértékelődhetnek a személyiség fejlesztésének egyéb szinterei. Ilyen szintér lehet például a fizikai aktivitást is igénylő, cselekvésen alapuló fejlesztő tevékenység (szocio-fiziko edukatív), ezen belül pedig a sport általi nevelés módszere (SPÁN), mely alapvetően tartalmaz élménypedagógiai elemeket. Bár az elmúlt évtized mostohagyerekének számított ez a terület, mégis azt kell mondani: a sport jóval többet jelent, mint szabadidős tevékenység, a nevelés egyik legkiválóbb eszköze. Alkalmas a társadalmi együttélés szabályainak elsajátítására, egyúttal megtanítja az egyént a beilleszkedésre, arra, hogy tisztelje a szabályokat, az ellenfelét, a társait. De a sport implicit funkciói is felszínre juthatnak: szolidaritás, vállalkozó szellem, fegyelem stb.

Ennek hatására egyre jobban az érdeklődés középpontjába került az alternatív módszerek kidolgozása, fejlesztése a non-formális nevelésben, képzésben, tanulásban. A mozgásos, fejlesztő tevékenység a szervezeteket és a benne dolgozó embereket élmény-centrikusan segíti fejlődésükben. A tapasztalati tanulás ezen speciális formája szabadban, természeti környezetben végzett fizikai jellegű gyakorlatokra épül, ezáltal is fokozva az átélt élmények intenzitását és a megszerzett tudás mélységét. A résztvevők a szabadtéri gyakorlatokat elvégezve szereznek tapasztalatokat, amelyekből a valós életben felhasználható tanulságokat fogalmazznak meg. A gyakorlatok egyfajta áramlat-élményt nyújthatnak, mely az egyén boldogabb életét szolgálja; megismertetheti az embert olyan tevékenységekkel, melyekért érdemes dolgozni és önmagukban pozitív megerősítést adnak. Ez a folyamat motivációs szempontból is rendkívül fontos, segít előre jutni az önmegvalósítás felé vezető úton.

A fiatalokkal foglalkozó magyarországi civil szervezetek egy része célul tűzte ki e módszer kidolgozását, tematikájának felépítését és alkalmazását.

A tapasztalati tanulás úttörője: John Dewey

Az emberi kultúra az adaptálódó, változó tapasztalás, s ennek megfelelően az oktatás-nevelés „*a tapasztalat folyamatos újjászervezése, rekonstrukciója és transzformálása*” (1916). A tanulás a tapasztalatok egymáshoz kapcsolódásának és viszonyának felépítése, a tevékenység. Ezért állítja Dewey: a tanulás tevékenységeken keresztül történik. Dewey az industrializációt a modern társadalmak jellemzőjeként írta le: hatására a helyi közösség és annak szokásrendje felbomlott (nagyvárosok), és a gyermek számára eltűnt a társadalmi szocializációs közeg, amelyben biztosítva volt fejlődése. A tapasztalatok, élmények köre azóta meglehetősen leszűkült, a preindusztriális közegben oly fontos kooperációs képességet sem tudja megtanulni, ezért az iskola feladata, hogy azt pótolja. Így az iskolának kell létrehoznia azt a közösséget, ahol a tanulók az adaptív viselkedést, az együttműködést közös tevékenységek, tapasztalatok során megtanulják. Közösség nélkül nincs demokrácia, állítja Dewey, demokráciára pedig szükség van, mert ez az a politikai berendezkedés, mely a legtöbb ember számára biztosítja az aktív részvételt, a tapasztalás útján való személyes fejlődést. A demokratikus iskolának pedig modellként kell működnie, ahol a szociális intelligencia (a világ dolgainak közös értelmezése) kialakulását az egyénben meglévő hajlamokra, érdeklődésre és adottságokra alapozva a pedagógus segíti.¹

Élménypedagógia – Kurt Hahn

A századfordulón több pedagógus is foglalkozott alternatív pedagógiával, többek között azokkal a tétélekkel, melyek Dewey munkásságához köthetők. Az élménypedagógia megalapítójának mégis Kurt Hahn számít. Szerinte az iskolai nevelés célja a személyiségfejlesztésben rejlik: az igyekezet maradandósága, leküzdhetetlen szellemi beállítottság és együttérzés. Az „élményterápiája” során azt kívánta elsajátítani az emberekkel, hogy „uralják a gyengéiket”. A nem mindennapi, testileg megerőltető események legyőzésével a személyes kompetenciák fejleszthetőek, hogy vészhelyzetekben is felkészültek legyünk, és képesek legyünk az életünket felelősségteljesen irányítani. Az outdoor módszer, a szabadban végezhető gyakorlatok rendszerének kezdete fűződik a nevéhez. Az általa 1920-ban, Németországban alapított iskola,

¹ http://www.kislexikon.hu/_Noname2.html – letöltés ideje 2009. június 24.

a Salem Schule egy merőben újfajta képzési modell, az ún. tapasztalati tanulás szerint működött, melynek lényege az akadémikus tudás megszerzése helyett a személyiség és az érettség fejlesztése az aktív tapasztalatszerzés folyamatán keresztül. Bizonyos tapasztalatok önmagukban is különböző szociális készségek fejlődését eredményezik. A programokban a résztvevők az outdoor gyakorlatokat megoldva szereznek tapasztalatokat, amelyekből a feladatokat követő megbeszéléseken a valós életben felhasználható tanulságokat fogalmazzák meg.

Tapasztalatok bizonyítják, hogy az outdoor programok más módszereknél hatékonyabban segítik elő a komfortzónából történő kilépést, és ezáltal maradandóbb tanulást és változást biztosítanak. Ennek oka, hogy az outdoor gyakorlatok az átlagnál mélyebben „érintik meg” a résztvevőket, nagyobb kihívást jelentenek, erősebben hatnak az érzelmekre és sokszor életre szóló élményeket nyújtanak. Önálló terápiás és pedagógia módszerként is alkalmazható, valamint modulként beépítve más terápiás és oktatási folyamatokba, bűnmegelőzési, személyiségfejlesztési projektekre, emelheti azok hatásfokát.

Ma szerte a világon számtalan outdoor módszerrel dolgozó nonprofit szervezet létezik. A növekedést jól mutatja az USA példája, ahol 1962-ben öt szervezet létezett, de több százra teszik azoknak a programoknak a számát, amelyek már ekkor ezzel a módszerrel dolgoztak. Ez a szám a 70-es évekre elérte az ezres nagyságrendet, és a 80-as években már csak ritkán lehetett olyan képzőhelyet (iskolát, főiskolát, munkanélküli központot, kórházat, mentálhigiénés programot stb.) találni, ahol valamilyen formában ne használták volna a módszert.²

Az Outward Bound egy nagy kaland, mely szokatalan, de életszerű szituációkat teremt, és ezáltal számos lehetőséget nyújt a leghatékonyabb tanulási formára, azaz arra, hogy a saját tapasztalatainkból tanuljunk. A kaland tehát egy eszköz, mely hozzásegít bennünket szokatlan helyzetek átéléséhez, és ezen keresztül hasznos tanulságok levonásához. Ezek a tapasztalatok hozzájárulnak az egyén személyiségének és mentális képességeinek fejlődéséhez, mások jobb megismeréséhez, és a csapatmunka hatékonyságának növeléséhez. Az Outward Bound az osztályterem helyett a természetbe viszi tanulni résztvevőit, és kiszakítja őket a hétköznapi egyhangúságból. A képzési céloknak megfelelően olyan kihívást jelentő szituációkat teremtünk a résztvevők számára, melyek folyamatosan próbára teszik őket. Az esetleges kudarcokban és a gyakori sikerélményekben megtapasztalt személyes felelősség nagyban hozzájárul a tudatos énkép kialakulásához.

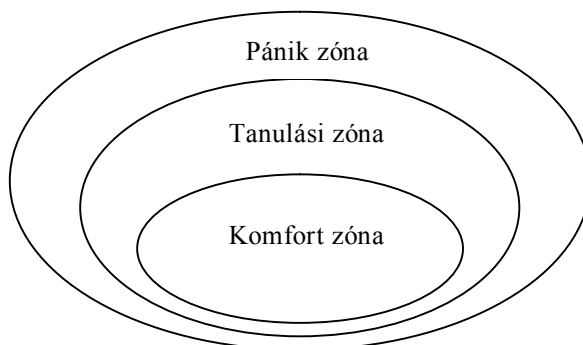
A tevékenységek között szerepelnek problémamegoldó feladatok, kalandos, mozgást igénylő feladatok (sziklamászás – ereszkedés, barlangászat, tutajépítés, tájékozódás), valamint kreativitást és csapatmunkát igénylő feladatok. Az egyes elemek mindig egymásra épülnek, és általában értékeléssel zárulnak. Az értékelés segíti a résztvevőket abban, hogy elgondolkozzanak a friss élményeken, és tudatosítsák magukban az új tapasztalatokat. A feladatokat minden esetben úgy állítják össze, hogy azok kihívást jelentsenek mind az egyén, mind a csapat számára, azonban mindenki által teljesíthetők legyenek.³

² Sövényházi.

³ <http://www.outwardbound.ro/index.php> – letöltés ideje 2009. június 24.

Pszichológia háttér

Az élménypedagógiai tanulás pszichológiai háttérét tekintve három zónát különböztetünk meg. A komfortzóna modell azt modellezi, hogyan reagálunk ismeretlen helyzetekre.

Komfort zóna: olyan helyzetek, melyben kényelmesen, komfortosan érezzük magunkat, a mindennapi életünk megszokott környezetében. Azért hívjuk így, mert itt jól érezzük magunkat. Ebben a zónában mindenre képesek vagyunk, mindent tudunk, magabiztosan és rutinosan viselkedünk.

Tanulási zóna: olyan helyzetek, melyekben sok a kihívás, az új, de ugyanakkor nagy a támogatás is. Kissé kényelmetlen lehet, de nem annyira, hogy ne éreznénk magunkat biztonságban lelkiileg, fizikailag, mentálisan vagy társadalmilag. A legtöbb tanulás önmagunkról, másokról és a környezettel való interakciókról itt tud létrejönni. Ebbe a zónába tartozik mindaz, amit még nem tudunk, amiben még nincs igazi tapasztalatunk. Valami olyasmiről, amit tudni szeretnénk, ezért el szeretnénk sajátítani. Valamit, amihez bátorságra és áthidaló képességekre van szükségünk, mert itt már nem érezzük magunkat annyira komfortosan és biztonságban. A hideg veríték és a heves szívdobogás jól érzékelhető jelei annak, ha valaki kilép a komfort zónájából.

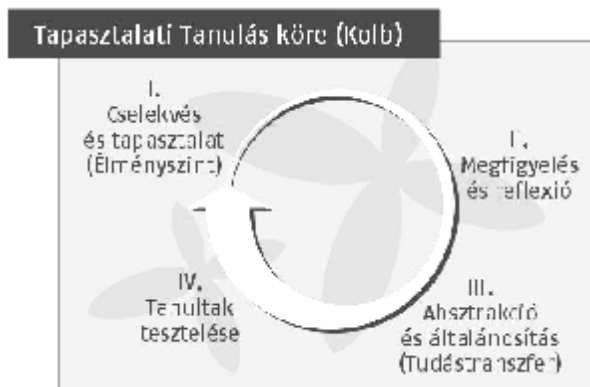
Pánik zóna: a körülmények vagy a helyzet stresszt és félelmet okoznak. Itt nem történik tanulás. Itt található meg mindaz, amitől tartunk, rettegünk, amit nem tudunk legyőzni. Minden, ami egy vagy több számmal „nagyobb”, amit nem tudunk kontrollálni és ezért a rizikó és a veszély túl nagy lesz számunkra. Ebben a zónában nem vagyunk képesek tanulni, hanem mindig frusztráltak maradunk.

A tanulási zóna mérete növekedhet, vagy csökkenhet sok tényezőnek köszönhetően, pl:

- az adott környezet,
- a helyzetben résztvevő emberek,
- lelkiállapot az adott napon,
- hogyan kommunikálnak velünk mások,
- mennyire bízunk azokban, akik segítenek nekünk,
- mennyire bízunk az eszközökben, amiket használunk.

A tanulási zónában folyó munka az élménypedagógiában össze van kötve nem mindennapi tevékenységekkel, és a komfort és tanulási zónát úgy tágítja ki, hogy a pánik zóna egy része is tanulási zónává válik. Az így szerzett élmény egy életen keresztül emlékezetes marad, az akadályok leküzdése kiegyenlíti a csoportokban eredetileg meglévő különbségeket. Az akadályt legyőzve a különbségek kiegyenlí-

tődnek, hiszen mindenki lejut. Az akadályokat azonban csak csoportban tudják leküzdeni, ami a csoportképződést segíti elő, a csoport összekovácslódik. Akik nem tudják megoldani a feladatokat, láthatják, hogy csapatban többre mennek, mint egyedül, és milyen fontos, hogy a feladatokat jól határozzák meg, mindenki hozza, amit vállalt, és akkor a siker elmaradhatatlan. Mindenkinek meg kell találnia a saját határait, a félelmeit.

Az elmélet szerint nem az a fontos, hogy mi történik velünk, hanem az, hogy mit kezdünk a történésekkel. A tapasztalaton alapuló tanulást egy 4 lépésből álló folyamattal tekintik, ahol nem az számít, hogy a tanulás mennyi időt vesz igénybe. A legfontosabb az, hogy a tapasztalati fázisból átlépünk a tapasztalat átgondolásának fázisába, onnan az elemzésbe és az általánosításba, hogy onnan az újonnan megszerzett képesség használatának megtervezéséhez érkezzünk.⁴ Ebben rejlik az élménypedagógiai transzfer lényege.

Végezetül álljon itt egy idézet, részletek Szólon, az i.e. VI. sz.-ban élt görög bölcs és a szküthai király – egy olümpiai játék alkalmával történt – beszélgetéséből: „...nem csupán a versenydíjért kényszerítik testüket a fáradtságra, ...hiszen odáig kevesen jutnak el (mármint a győzelemig)...hanem mert ezáltal maguknak is és az államnak is valami jót tesznek...mert valamennyi derék polgár előtt nyitva áll egy másik versenytér, és amely díja nem olajfaág, hanem maga az emberi boldogság, kinek-kinek egyéni szabadsága, és általában mindazok a szép dolgok amelyeket magának az ember az istenektől kérhet...ezért vannak a fáradozások...”

Irodalom

Élmény- és Kalandpedagógiai Továbbképzés – Outward Bound; 2007. (belső használatra)

Sövényházi Edit: Élménypedagógia, Bába Kiadó, Szeged 2008.

<http://www.outwardbound.ro/index.php> – letöltés ideje 2009. június 24.

http://www.kislexikon.hu/_Noname2.html – letöltés ideje 2009. június 24.

⁴ Élmény- és Kalandpedagógiai Továbbképzés.